

УДК 37.013.82

Оксана Півторак,
аспірант кафедри соціальної педагогіки,
дошкільної та початкової освіти
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

СТАНОВЛЕННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ ЯК ГАЛУЗІ ПЕДАГОГІКИ

У статті висвітлюється арт-терапія як засіб гармонізації і розвитку людини. Педагогічна модель арт-терапії як інтеграційна теоретична і практична галузь знання розвивається в загальному контексті наукових уявлень про людину і її освіту.

Ключові слова: арт-терапія, освіта, педагогіка.

В статье освещается арт-терапия как средство гармонизации и развития человека. Педагогическая модель арт-терапии как интеграционная теоретическая и практическая отрасль знания развивается в общем контексте научных представлений о человеке и его образовании.

Ключевые слова: арт-терапия, образование, педагогика.

The article tells about art-therapy as a way of harmonization and development of man. Pedagogical model of art-therapy as integration theoretical and practical industry of knowledge develops in the general context of scientific pictures of man and his education.

Key words: art-therapy, education, pedagogics.

Останнім часом усе більш актуальною проблемою сучасної школи, що об'єднує зусилля психологів і педагогів, стає проблема соціальної дезадаптації школяра, як явища, що перешкоджає повноцінному особовому розвитку, і що ускладнює навчально-виховний процес. Разом з явними проявами соціальної дезадаптації широко поширені й ранні її ознаки, такі як підвищена шкільна тривожність, завищена або занижена самооцінка, зниження навчальної мотивації на тлі хорошої успішності й дисциплінованості, які не привертають до себе увагу педагогів і психологів.

Основна мета арт-терапії полягає в гармонізації розвитку особистості через розвиток здібностей самовираження і самопізнання.

Теоретико-методологічні підстави для дослідження склали теорії учених в області арт-терапії (А. Копитін, Е. Крамер, М. Наумбург, Д. Уеллер і багато інших). Проте, звернення до практики арт-терапії, а також до теоретичних представлень представлені в безлічі різних робіт.

Це, в першу чергу, дослідження, зроблені в рамках культурно-історичної концепції Л. Виготським і продовжені Ф. Васшпоком, А. Леонтєвим, М. Мамардашвілі та ін. У психолого-педагогічній літературі є ряд досліджень, що розкривають можливості використання арт-терапії в освіті як ефективний розвиваючий засіб (М. Кісельова, А. Копитін, О. Медведева, И. Левченко, Л. Коїсарова, Т. Добровольська, Л. Лебедева, А. Сізова та ін.).

На початку свого розвитку арт-терапія відбивала психоаналітичні погляди (З. Фрейд, К.-Г. Юнг, Х. Принцхорн, М. Наумбург та ін.). Проте на практиці арт-терапія далеко не завжди пов'язана з лікуванням в суто медичному значенні слова – існує багато прикладів застосування арт-терапії як засобів гармонізації і розвитку людини (наприклад, в освітній практиці), як шляхи до вирішення соціальних конфліктів або з іншими цілями. У зв'язку з цим у рамках арт-терапії виділяють два напрями: психодинамічне і гуманістичне [1].

Арт-терапія – терапія за допомогою різних видів мистецтва, один з сучасних напрямів психотерапії. Арт-терапія на даний час стає все більш і більш популярною в професійному середовищі, напрямом сучасної психотерапії, що нестримно розвивається, привертає до себе все більшу увагу у всьому світі [2].

Зміцнення психологічного, фізіологічного, духовного здоров'я, забезпечення повноцінної освіти і гармонійного розвитку особистості підростаючого покоління є найважливішим соціальним завданням будь-якого цивілізованого суспільства, складає предмет теоретичного і практичного дослідження не лише медиків, фізіологів, психологів, але і педагогів. Останнім часом усе більш актуальною проблемою сучасної школи, що об'єднує зусилля психологів і педагогів, стає проблема соціальної дезадаптації школяра, як явища, що перешкоджає повноцінному особовому розвитку, і що ускладнює навчально-виховний процес. Разом з явними проявами соціальної дезадаптації широко поширені й ранні її ознаки, такі як підвищена шкільна тривожність, завищена або занижена самооцінка, зниження навчальної мотивації на тлі хорошої успішності і дисциплінованості, які не привертають до себе увагу педагогів і психологів.

На сьогодні одним з актуальних завдань освіти є розвиток активного самостійного творчого мислення кожного учня в рамках навчально-виховного процесу в початковій школі. Це обумовлено громадською потребою в творчо мислячих особах, що прагнуть до активної самостійної діяльності, самореалізації, здатних генерувати і реалізовувати нові ідеї в різних галузях знань. При цьому особливу значущість набуває забезпечення розвитку творчого мислення молодших школярів, починаючи з першого класу школи із застосуванням здоров'язберігаючих технологій.

Робіт, присвячених арт-терапії, в Україні практично немає. Проте,

введення арт-терапії в круг методологічного і філософсько-культурного аналізу пропедевтично підготували практики психотерапії, художньої педагогіки, різні ентузіасти арт-терапії, а також психологи та педагогічно-теоретики. Вивчення сучасних гуманітарних практик ускладнюється незастосовністю традиційних аналітичних підходів до явищ культури. Пропонований у роботі підхід до арт-терапії як до складного гетерогенного (тобто що склалося в результаті об'єднання різних джерел логік і часів) об'єкту дозволяє систематизувати і узагальнити наявні дані: практичний досвід і досвід дослідження арт-терапії, а також визначити її місце в сучасній культурній ситуації, з одного боку, і в практиці педагогіки, з іншого.

Арт-терапія є областю практики, яка виникла як частина психотерапії, і використала мистецтво в контексті психотерапевтичної діяльності, проте, в ході свого розвитку і розвитку психотерапії в цілому фактично перетворилася на абсолютно самостійний соціокультурний феномен. У цій якості вона не лише випробовує на собі вплив інших потужних ідеологічних і практичних областей, але чинить власний вплив і на область педагогіки, і на сферу мистецтва, і на сферу ідеології.

Як принциповий момент виділимо те, що арт-терапія, будучи досить молодою практикою, що інтегрувала в собі різноманітні культурні явища ХХ століття, є свого роду «зоною найближчого розвитку» психотерапії, що застосовує ідеї педагогічної цінності сучасного мистецтва і сучасної культури.

Таким чином, актуальність теми дослідження обумовлена культурологічною своєрідністю сучасної ситуації, що характеризується переосмисленням реалій духовного життя, спробами відтворення різних педагогічних практик, розвиток яких був історично припинений. Арт-терапія відноситься до таких практик, інтерес до яких з'явився у вітчизняних дослідників відносно нещодавно. Як вид педагогічної роботи, вона є використанням мистецтва в терапевтичних цілях і має на увазі залучення «клієнтів» до різноманітних творчих занять. Проте, незважаючи на формальну приналежність до області психотерапії, вона є прикладом взаємодії деяких загальнокультурних тенденцій, будучи також активним чинником, що їх формує і направляє, чинником, що породжує нові цінності, концептуальні представлення і засоби діяльності, що виходять далеко за межі арт-терапії як професійної сфери. Основна мета арт-терапії полягає в гармонізації розвитку особистості через розвиток здібностей самовираження і самопізнання. Розширення можливостей самореалізації в мистецтві, в порівнянні з грою, пов'язане з продуктивним характером мистецтва – створенням естетичних продуктів, що вміщують в собі почуття, переживання і здібності дитини. Створювані дитиною продукти полегшують процес комунікації і встановлені стосунків з іншими (батьками, учителями, однолітками). Інтерес до результатів творчості

дитини з боку оточення, прийняття ними продуктів творчості дитини (малюнків, виробів, творів, казок) підвищують самооцінку дитини і міру його самосприйняття.

Педагогічна арт-терапія дозволяє реалізовувати всі компоненти коректувально-розвиваючого процесу в освіті (розвиток, виховання, навчання і корекцію) засобом мистецтва, сприяє стабілізації емоційної сфери (зниженню тривожності невпевненості в собі, агресивності), успішній адаптації в умовах тимчасового колективу. Вона звернена до сильних сторін особистості, а також має чудову властивість внутрішньої підтримки і відновлення цілісності людини.

Педагогічна модель арт-терапії як інтеграційна теоретична і практична галузь знання розвивається в загальному контексті наукових уявлень про людину і її освіту. У літературі кількість робіт по цій темі невелика, і виконані вони, в основному, в ключі клінічного, «медичного» підходу (М. Бурхливо, Р. Хайкін), що досить сильно суперечить ідеології арт-терапії. Останнім часом з'являються видання, покликані ознайомити психотерапевтичне співтовариство із західними моделями арттерапевтичної роботи (А. Копитін, В. Нікітін), але і вони обмежуються короткою історією виникнення цієї практики як різновиди психотерапії і, у кращому разі, констатують її мультидисциплінований характер і ставлять питання про її адаптацію до сучасних реалій.

Проте, звернення до практики арт-терапії, а також до теоретичних представлень представлені в безлічі різних робіт. Це, в першу чергу, дослідження, зроблені в рамках культурно-історичної концепції, початі Л. Виготським і продовжені Ф. Васшпоком, А. Леонтьєвим, М. Мамардашвілі та ін., в яких розглядаються процеси художньої творчості і сприйняття витворів мистецтва як один з модусів людського буття. У психолого-педагогічній літературі є ряд досліджень, що розкривають можливості використання арт-терапії в освіті як ефективного розвиваючого засобу (М. Кісельова, А. Копитін, О. Медведева, И. Левченко, Л. Коїсарова, Т. Добровольська, Л. Лебедева, А. Сізова та ін.).

В українських дослідженнях підготовці учителя початкових класів до використання засобів арт-терапії не приділено належну увагу. Немає жодної дисертаційної роботи із зазначеної проблеми. Отже, виникає потреба в пошуку, адаптації і розробці таких педагогічних технологій охорони здоров'я, які мають неклінічну спрямованість, доступні для освоєння учителями, цікаві і ефективні в роботі з дітьми.

Основне протиріччя: між актуальністю арт-терапії в педагогічній практиці і відсутністю розробленої педагогічної моделі, а також системи професійної підготовки вчителів до арт-терапевтичної роботи, – визначило проблему нашого дослідження в цілому. Перш ніж її сформулювати, відмітимо протиріччя приватного порядку, наприклад: між потребою школяра в гуманному, терапевтичному підході і переважанням

директивних форм позакласної роботи учителя; між соціальним запитом на технології охорони здоров'я в освітній практиці, потенційною готовністю майбутнього педагога до інноваційної творчої діяльності і відсутністю відповідної професійної підготовки у ВНЗ.

Іншими словами, очевидні дві площини: концептуальна – розробка теоретичної моделі педагогічних основ арт-терапії і прикладна – підготовка учителів до застосування цієї інновації в професійній діяльності.

Арт-терапія є областю практики, яка виникла як частина психотерапії, що використала мистецтво в контексті психотерапевтичної діяльності, проте, в ході свого розвитку і розвитку психотерапії в цілому, фактично перетворилася на абсолютно самостійний соціокультурний феномен. У цій якості вона не лише випробовує на собі вплив інших потужних ідеологічних і практичних областей, але і чинить власний вплив і на область педагогіки, і на сферу мистецтва, і на сферу ідеології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рудестам К. Групповая психотерапия / К. Рудестам. – СПб. : «Питер», 2000. – 384 с.
2. Разина Т. М. Русское народное творчество / Т. М. Разина. – М., 1985. – 164 с.